

ОБРАЗОВАЊЕ У СЛУЖБИ ТРАНСНАЦИОНАЛНОГ КАПИТАЛА

(Слободан Антонић, *Колонијално (анти)образовање. Српско школство
 под игом империјализма*, Catena mundi, Београд 2024; 125 стр.)

Слободан Антонић, један од најугледнијих српских социолога, препознатљив је не само по ширини интересовања већ и по томе што, са становишта научне рационалности, анализира неке од горућих проблема савременог друштва – по правилу у ширем глобалном и у конкретном, националном контексту. У прилог томе сведоче књиге објављене током последње деценије у којима је критички рашчланио феномене попут односа сексуалности и политике, радикалног феминизма, геј покрета, „демонтаже културе” и низа других питања, укључујући и актуелни рат у Украјини. Својерсни наставак ранијих Антонићевих „прилога социологији српског друштва” представља недавно објављена књига

Колонијално (анти)образовање која је за кратко време доживела два издања. Већ сама ова чињеница упућује на актуелност теме и интересовање читалаца за Антонићеве закључке.

Антонићева основна теза (коју је детаљно развио у претходним радовима) јесте да се процеси глобализације у савременим друштвима током последње три деценије одвијају у складу са интересима транснационалне капиталистичке класе (ТНКК) – великих наднационалних корпорација и њихових локалних експозитура (тзв. компрадорске елите) које настоје да обезбеде монопол над ресурсима, новим тржиштима и неограниченом стицању профита. Будући да су ови циљеви структурално повезани са прерасподелом друштвеног богатства, продубљивањем друштвених неједнакости и растућим јазом између сиромашних и богатих, ТНКК је развила читаву лезеу идеолошких „покривалица” чији је задатак да легитимишу ове промене и убеди грађане (који се, чини се незадрживо, претварају у потрошаче свега што је могуће замислити – од конзумирања политичких порука до избора неког од сексуалних идентитета који се нуде на тржишту!) у тобожњу исправност и корисност оваквог друштвеног преображаја. Управо у поменутом контексту ваља разумети промовисање и издашно финансирање различитих идеологија (попут идеологије људских, мањинских, дечијих или неких других права, затим идеологије рода, ЛГБТ покрета итд...) које апсолутизују индивидуална права, док сваки традирани облик заједнице (од породице до нације) представљају као препреку за њихово остварење. Полазећи од ових начелних премиса (које смо представили у крајње поједностављеном обли-

ку), Антонић је приступио и анализи трансформације српског образовања које се током претходних четврт века наводно одвијало у знаку успостављања „друштва знања”. При томе, он је тежиште анализе усмерио на неколико карактеристичних проблема и изложио их у шест међусобно повезаних поглавља који сежу од транснационалних структура које су иницирале и подржавале (а и даље то чине) безбројне „реформе” српског образовања, преко феномена комерцијализације образовања и улоге локалних компрадорских елита у овим процесима, тезе о српском школству као наводном расаднику „национализма” до, закључно, разорних последица увођења грађанског васпитања и родне идеологије у образовни систем.

Расправљајући о утицају транснационалних структура на преображај српског образовања током претходних четврт века, Антонић полази од чињенице да је након 5. октобра 2000. године и српско друштво врло брзо интегрисано у нови глобални поредак. То пре свега значи „усисавање економских, политичких, културних и других структура националне државе у транснационалне структуре светског капиталистичког система” (стр. 9–10). Будући да се налази на периферији овог система, српско друштво нашло се врло брзо у колонијалном статусу – политичком, економском, и културном – и у том контексту треба разумети и све „реформе” српског образовања током претходних двадесет и пет година. Наиме, од система који је, као и у већини европских земаља, био „квалитативно елитистички” омогућавајући припадницима нижих слојева успон на друштвеној лествици, српско образовање све више постаје „класно елитистичко” као што је то у САД: квалитетно образовање на свим нивоима – од основне и средње школе до универзитета – је прекупо и резервисано је готово искључиво за припаднике малобројне богате елите док су широким друштвеним слојевима намењене лоше државне школе. То за последицу има затварање раније постојећег канала друштвене покретљивости и стварање два саморепродукујућа друштвена сегмента – управљачке и добро плаћене позиције резервисане су за танак слој богатих док је широким слојевима друштва намењена улога радне снаге. У овој трансформацији српског образовања из „квалитативно елитистичког” у „класно елити-

стичко” (која се као нешто саморазумљиво спроводи у склопу „процеса европских интеграција”) нарочито су важне две чињенице на коју Антонић с правом скреће пажњу. Реч је о пресудном утицају транснационалних структура (нарочито Светске банке као финансијера и читаве мреже тзв. невладиних организација као „група за притисак” на терену) и њихових локалних експозитура у виду српске компрадорске елите, чврсто интегрисане у глобални капиталистички поредак. Управо је садејство ових чинилаца детерминисало колонијализацију српског образовног система и успостављање, насупротив најављиваног и много хваљеног „друштва знања”, друштво незнања као његове потпуне супротности.

Једну од кључних саставница овог процеса представља раширена комерцијализација образовања. Антонић нема дилема да се иза, у јавном дискурсу распрострањених, флоскула о важности конкуренције у високом образовању као тобожњем регулатору његовог квалитета, крије готово искључиво легализована трговина дипломама, пракса која је омогућена првенствено масовним оснивањем приватних универзитета. Штавише, препуштање образовања тржишним механизмима не само што подстиче системску корупцију већ додатно продубљује неједнакост у академском миљеу стварајући поред класе „академских капиталиста” и обесправљену класу „академског пролетаријата”. Да ствар буде гора, „тренд деградације академских евалуација и сертификата преноси се и на државне факултете” (стр. 39) што, након, не само што уништава већ и обесмишљава саму институцију високог образовања. Имајући у виду ове чињенице, свакако заслужује пажњу ауторов став о нужности да се пријем у државне службе ограничи „искључиво на дипломе државних факултета” (стр. 40). Међутим, узроке због чега су до сада пропуштене прилике да се српско друштво заштити од ненадокнадиве штете коју му наносе академски капиталисти, Антонић с разлогом проналази у одсуству „озбиљне државе” тј. у домаћој „компрадорској елити” која образовни систем (као и остале сегменте друштва) „реформише” у складу са интересима крупног капитала тј. ТНKK. Управо у том контексту ваља разумети и тзв. Болоњску реформу високог образовања која је девастирала универзитете

и снизила академске стандарде до карикатуралности као и скорашње увођење тзв. дуалног образовања у српске средње школе. Наиме, у новој светско-системској подели рада становништву Србије су намењени „рутински, полуквалификовани и услужни послови”, односно, да као јефтина радна снага задовољава потребе мултинационалних компанија. Имајући у виду ову чињеницу, постаје посве разумљиво да је квалитет образовања у малој земљи попут Србије која се налази на периферији капиталистичког светског система у потпуности подређен интересима ТНKK.

Осим поменутих, Антонић је критички преиспитао још неколико важних тема. Прво, показао је неутемељеност релативно широко распрострањеног мњења о српском школству као промотеру националистичке идеологије. Напротив, пажљиво анализирајући наставу на даљину током епидемије Ковида 19, он је утврдио да су садржаји који имају друштвену-интегративну и културно-вредносну функцију недовољно заступљени. Друго, указао је на важну чињеницу која се, по правилу, прећуткује када се говори о наставном предмету Грађанско васпитање. Оно, наиме, поседује вишеслојни идеолошки карактер: реч је о његовом глобалистичком садржају усмереном на „растерећење од националног идентитета”, затим, о апсолутизовању и заштити личних права насупрот права на пружање отпора (попут синдикалног организовања, штрајка, грађанске непослушности, итд.) те инсистирању на томе да су дечија права угрожена првенствено од стране родитеља и наставника иако су, *de facto*, угрожена од постојећег распореда економске и друштвене моћи, о чему се такође ретко или никада не говори. Осим што води урушавању ауторитета родитеља и наставника, овакво идеолошки искривљено тумачење дечијих права дубоко је лицемерно и то је „управо оно што вређа здрав разум” (стр. 82). Напосетку, значајну пажњу Антонић је посветио феномену „уродњавања” школског система тј. родне идеологије у основном и високом образовању. У првом случају, он је показао размере вапијућег незнања о друштвеном појму рода који се у српским уџбеницима биологије погрешно тумачи као биолошка категорија (!) са свим погрешним закључцима који из тога следе (укључујући тумачење брака, породице, сексуалне оријентације итд.), док је у другом

случају анализирао упорна настојања за „родним глajхшалтовањем универзитета”. Полазећи од усвојене *Националне стратегије за родну равноправност 2021–2030.* у коме се тврди да образовање тобоже „непрекидно репродукује патријархалне обрасце”, он је указао на високобирокупатизовано и параноидно откривање родне неправедности тамо где га, као на пример у високом образовању, готово и нема. Наиме, иза упорног инсистирања на разобличавању „патријархалног маскулinitета”, уклањању „родних стереотипа и дисбаланса”, увођењу „родно сензибилног језика”, пружања институционалне подршке „родним студијама” и „уродњавању” науке посредством „квота” за научноистраживачке тимове итд., стоји „индустрија родне равноправности” чије припаднице представљају својеврсну „касту ‘родносензитивних’ пројекаташница, истраживачица и НВО активисткиња” која је од промовисања родне идеологије начинила посебну (финансијски издашно подржану) професију.

Засвођавајући приказ књиге коју смо настојали да представимо, сматрамо да је важно истаћи још неколико чињеница. У првом реду, Антонић је *urbi et orbi* саопштио своје, аргументима убедљиво поткрепљене, закључке о колонијалном статусу српског образовања. Оно, према томе, више и није образовање већ својеврсно антиобразовање будући да је прилагођено потребама транснационалног крупног капитала. Подједнако је важно и ауторово наглашавање разорних последица комерцијализације образовања и његовог претварања у робу која се продаје на тржишту „образовних услуга”. Такође је значајно што је Антонић, имајући у виду да се академска заједница у јавности често представља као неупитна морална величина, подвргао критици *sine ira et studio* и различите облике корупције који структурално прожимају ову заједницу а којима су тзв. Бољошка реформа, инсистирање на „предузетничком универзитету” и његовој „трећој мисији” (укључујући родну и сваку другу инклузивност) пружили додатни подстицај. Напосетку, с обзиром да „транснационалним структурама треба послушно робље, ослобођено сваког заједничког идентитета или осећања за заједничке интересе” (стр. 76), Антонић наглашава значај националне државе као још једине потенцијалне бране која може да сачува сопствене

грађане од њиховог претварања у масу „људских ресурса” стављене на располагање интересима глобалног капитализма. С тим на уму ваља читати ову обимом невелику али садржајем ванредно богату и храбро написану књигу!

МИХАЕЛ АНТОЛОВИЋ
Редовни професор за ужу научну област
Историјске науке
Универзитет у Новом Саду
Педагошки факултет, Сомбор
<https://orcid.org/0000-0003-1344-9133>
antolovic.michael@gmail.com

UDC 77.04:929 Brkić B. (049.32)
UDC 77.04(497.11)(049.32)
Примљен / Received: 12. 9. 2025.
Прихваћен / Accepted: 25. 9. 2025.

НАЋИ „ПРАВУ СЕКУНДУ” – УМЕТНИЧКИ ПУТОПИС, ДОКУМЕНТ И ФОТО ЕСЕЈ

Нисмо путовали ако предели и људи нису прошли кроз нашу душу и ум

(Бранислав Бркић¹, *Сибирска Тофаларија: живиој у изолованим селима* [фотографије], АБ софт, Београд 2024; 130 стр.)

Каталог *Сибирска Тофаларија: живиој у изолованим селима* даје шездесет фотографија начињених током кратког и светлошћу шкртог лета из савременог живота области Тофаларија. Ова област се налази у дистрикту Њижнеудинск, у делу Сајанских планина, 600 километара западно од Иркутска, близу границе са Монголијом. То је територија која се простира на 27.000 километара квадратних и, према попису из 2010, броји 1.500 становника (!) од којих су половина припадници на-

рода Тофалари, а друга половина Руси. Тофалари су донедавно живели као номади крећући се помоћу ирваса. Тридесетих година 20. века држава је формирала три насеља: Алигџер², Верхњаја Гутара и Њехра. Улице ових насеља су покривене дрвеним тротоарима са уличном расветом, а имају електричну цен-

ству. Председник је Фото-савеза Србије. Члан је Удружења ликовних уметника примењених уметности и дизајнера Србије. Живи у Београду. WEB: www.bbrkić.com. О свом каталогу написао је: *Ово необично путовање у Тофаларију у јулу 2016. године изведено је захваљујући мом пријатељу Ранку Ђуровићу, фотографију из Новог Сада. Руски језик одлично говори и, што је било веома важно, познаје довољно занимљивих и способних пријатеља у Русији који су нам помогли да дођемо на места која нису туристички лако досељива.*

² Алигџер (рус. Алыгджер; тоф. Аълһыг-Чер „широка земља”) је село у Њижнеудинском округу Иркутске области Русије, административни центар општине Тофалар. Налази се у планинском региону тајге Источних сајанских планина на десној обали реке Уда, 151 км југозападно од главног града округа, Њижнеудинска. Такође је доступан и хелиодром. Од 1939. до 1950. године, село је било главни град Тофаларског националног округа Иркутске области. Године 2002. место је бројало 515 житеља, а 2024. године 391 становника. Село је центар малог аутохтоног народа – Тофалара. Године 2002. у селу је живело 248 Тофалара.

¹ Бранислав Бркић (Ваљево, 1960). Дипломирани електроинжењер. Фотографијом се бави од 1977. године. Учествовао је на више групних и самосталних изложби у земљи и иностран-